

Αισθήσεις, πείραμα και γνώση στους Ησυχαστές και τους Σχολαστικούς

/ [Πεμπτούσία](#)

Αισθήσεις, πείραμα και γνώση: συγκριτική μελέτη της κριτικής στον σχολαστικισμό από το ησυχαστικό κίνημα και την επιστημονική επανάσταση

Περίληψη:

Σκοπός της εργασίας είναι να παρουσιάσει παράλληλα και συγκριτικά την αντιπαράθεση των ησυχαστών θεολόγων και των πρωτεργατών της επιστημονικής επανάστασης με τους σχολαστικούς φιλοσόφους. Στην πρώτη αντιπαράθεση, που διαδραματίζεται στο Βυζάντιο τον 14^ο αιώνα, εστιάζουμε στην αξιολόγηση της συμμετοχής των αισθήσεων και της άσκησής τους στη γνώση του Θεού, ενώ στη δεύτερη, που λαμβάνει χώρα στην Ευρώπη τον 16^ο- 17^ο αιώνα, στη σημασία των πειραμάτων και μετρήσεων στη γνώση των φυσικών νόμων. Θα εντοπίσουμε τις ομοιότητες και διαφορές των δύο αντιπαραθέσεων ενώ θα συζητήσουμε τις συνέπειές τους στο γενικότερο πολιτισμικό πρόβλημα της σχέσης επιστήμης και θρησκευτικής-πνευματικής αναζήτησης.

Εισαγωγή

Ένας τρόπος για να αναδειχθεί η πολιτισμική διάσταση της επιστήμης είναι η διερεύνηση των συσχετίσεων και διασυνδέσεων των διαφόρων χαρακτηριστικών της με τα αντίστοιχα στοιχεία άλλων συνιστωσών του πολιτισμού. Μία βασική συνιστώσα κάθε πολιτισμού είναι η θρησκευτική και μεταφυσική παράδοσή του και συνεπώς η συγκριτική μελέτη στοιχείων της με επιστημονικά ανάλογα αναμένεται να συνεισφέρει στην ανάδειξη του πολιτισμικού ρόλου της επιστήμης. Επιπλέον, μία τέτοια συγκριτική διερεύνηση εντάσσεται στις προσπάθειες των τελευταίων χρόνων για επανεξέταση των σχέσεων θρησκευτικής παράδοσης και επιστήμης σε συνεργατική βάση και με πνεύμα αλληλοκατανόησης και σεβασμού, απελευθερωμένο από την άγονη αντιπαλότητα του παρελθόντος.

Σε αυτό το πλαίσιο και με αυτά τα κίνητρα, η παρούσα εργασία επιχειρεί μία πρώτη συγκριτική εξέταση του θέματος της συμμετοχής των αισθήσεων και του

σώματος στη γνωστική πορεία του ανθρώπου, όπως αυτό αντιμετωπίστηκε από τη μία πλευρά από το κίνημα των ησυχαστών θεολόγων στην Βυζαντινή Αυτοκρατορία τον 14^ο αιώνα και από την άλλη από τους πρωτεργάτες της επιστημονικής επανάστασης τον 16^ο και 17^ο αιώνα. Ο τρόπος θεώρησης και εμπίωσης των αισθήσεων και του σώματος αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο κάθε πολιτισμού που επηρεάζει πολλές και φαινομενικά διαφορετικές εκδηλώσεις του. Επιπλέον αποτελεί κατάλληλο πεδίο για διαπολιτισμικές συσχετίσεις που βοηθούν σε βαθύτερη κατανόηση των πηγών κάθε πολιτισμού αλλά και των αλληλεπιδράσεών του. Εδώ, θα χρησιμοποιηθεί για τη συγκριτική μελέτη της στάσης απεναντί του δύο κινήματων εκ των οποίων το πρώτο (ο ησυχασμός) έλαβε χώρα στη δύση του βυζαντινού πολιτισμού και το δεύτερο (η επιστημονική επανάσταση) στην αυγή του νεωτερικού πολιτισμού. Το πρώτο πέρασε σχεδόν στην ιστορική αφάνεια με το τέλος της βυζαντινής αυτοκρατορίας και συνέχισε να επηρεάζει υπόγεια μόνο την πνευματική παράδοση των ορθοδόξων πληθυσμών τους επόμενους αιώνες, ενώ το δεύτερο κυριάρχησε σταδιακά στην δυτική Ευρώπη και αποτέλεσε εξελισσόμενο έναν από τους βασικούς άξονες δόμησης του σχεδόν παγκόσμιου σήμερα πολιτισμού της νεωτερικότητας.

Προτού περάσουμε στον κύριο στόχο της εργασίας που είναι η συγκριτική μελέτη των δύο αυτών κινήματων, θα παρουσιάσουμε σύντομα τα βασικά στοιχεία τους και το ιστορικό περιβάλλον που αναπτύχθηκαν. Θα επιμείνουμε περισσότερο στον ησυχασμό αφού η σχετική βιβλιογραφία είναι αρκετά περιορισμένη και γνωστή μόνο σε εξειδικευμένα περιβάλλοντα, σε αντίθεση με την επιστημονική επανάσταση για την οποία η βιβλιογραφία είναι τεράστια και αρκετά διαδεδομένη και έξω από τους χώρους των ειδικών.

Ησυχαστικό κίνημα και σχολαστικοί

Συνήθως οι ιστορικοί διακρίνουν τρεις περιόδους στις ησυχαστικές έριδες [Κουτσορής 1996, Πατρ. Νείλος 2007]. Η πρώτη περίοδος ξεκινάει το 1333 και έχει ως πρωταγωνιστές τον μοναχό-φιλόσοφο Βαρλαάμ τον Καλαβρό από την πλευρά των αντιησυχαστών και φιλολατίνων σχολαστικών και τον άγιο Γρηγόριο Παλαμά από την αντιτιθέμενη πλευρά των ησυχαστών. Η περίοδος αυτή λήγει με σύνοδο που συνεκλήθη το 1341 στην Αγία Σοφία της Κωνσταντινούπολης και η οποία δικαίωσε τις θέσεις του Γρηγορίου Παλαμά. Η δεύτερη περίοδος ξεκινάει το

1341 και ενώ πάλι τις θέσεις των ησυχαστών εκφράζει ο Παλαμάς, τώρα στο αντίθετο στρατόπεδο ηγετική φυσιογνωμία είναι ο Γρηγόριος Ακίνδυνος. Μετά από πολλές ενδιάμεσες φάσεις όπου η αυτοκρατορική και πατριαρχική εύνοια ταλαντωνόταν μεταξύ του Παλαμά και του Ακίνδυνου, η σύνοδος του Φεβρουαρίου του 1347 δικαιώνει πάλι τον Παλαμά και καταδικάζει τις θεωρίες του Ακίνδυνου ως συνέχεια των Βαρλααμικών θέσεων. Στην τρίτη περίοδο της ησυχαστικής έριδας (1347-1351) ο Παλαμάς είναι πάλι ο υποστηρικτής της εμπειρίας των ησυχαστών και αυτός που οι θέσεις του επικυρώνονται από την τρίτη και τελευταία σχετική σύνοδο τον Μάιο του 1351. Ο κύριος εκπρόσωπος της αντίπαλης πλευράς είναι σε αυτήν την περίοδο ο φιλόσοφος Νικηφόρος Γρηγοράς. Σε αυτή την εργασία μας ενδιαφέρει κυρίως η πρώτη περίοδος της έριδας που σηματοδεύτηκε από την αντιπαράθεση μεταξύ του Βαρλαάμ του Καλαβρού και του Γρηγορίου Παλαμά.

Ο Βαρλαάμ γεννήθηκε στην Καλαβρία το 1290 μ.Χ. και έρχεται το 1330 μ.Χ. στη Θεσσαλονίκη αρχικά και ύστερα στην Κωνσταντινούπολη για να διδάξει φιλοσοφία[Shiro1959, Romanides1960]. Εκεί μαθαίνει για την ασκητική μέθοδο και τις εμπειρίες των ησυχαστών μοναχών, διαφωνεί μαζί τους θεωρώντας ότι εισάγουν νέα στοιχεία στην εκκλησιαστική παράδοση θεογνωσίας και διαβάλλει τους ησυχαστές μοναχούς στον Πατριάρχη και το αυτοκρατορικό περιβάλλον. Κατά αυτόν τον τρόπο προκαλεί τον Γρηγόριο Παλαμά να απαντήσει και έτσι ξεκινάει η πρώτη περίοδος της ησυχαστικής έριδας. Μετά την εναντίον του απόφαση της συνόδου, αρχικά δείχνει να αποδέχεται τα λάθη του αλλά στη συνέχεια αποχωρεί στην Ιταλία όπου και μάλλον γίνεται καθολικός. Οι περισσότεροι ερευνητές του έργου του δέχονται ότι ανήκει στην λατινική σχολαστική παράδοση που βασιζόταν κυρίως στην αριστοτελική διαλεκτική για την προσέγγιση της αλήθειας. Επιπλέον φαίνεται να έχει νεοπλατωνικές επιρροές, αν και στην ησυχαστική διαμάχη αυτές παίζουν μικρότερο ρόλο.

Από την άλλη πλευρά ο Γρηγόριος Παλαμάς γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1296 μ. Χ. όπου έλαβε πολύ καλή παιδεία με καταμαρτυρημένη την άριστη επίδοσή του στη γνώση των αριστοτελικών έργων και μεθόδων[Πατρ. Νείλος 2007, Meyentorff1974]. Το 1317 γίνεται μοναχός και διαμένει στα πιο γνωστά μοναστικά κέντρα της εποχής του, όπου και έρχεται σε επαφή με ησυχαστές μοναχούς που τον εισάγουν στην ασκητική και προσευχητική μέθοδό τους. Γρήγορα αποκτά τη φήμη μοναχού που συνδυάζει τη γνώση της ασκητικής μεθόδου και απαθείας με την καλή παιδεία και έτσι όταν διαδίδονται οι κατηγορίες εναντίον των ησυχαστών θεωρείται ο καταλληλότερος για να τις αντιμετωπίσει. Συμμετέχει σε όλες τις φάσεις της ησυχαστικής έριδας και γίνεται αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης

στην τρίτη περίοδο της έριδας.

[Συνεχίζεται]